

”Publish or Perish” – Om blod, svett och tårar inom forskarvärlden

De som vill göra forskarkarriär får räkna med att konkurrensen är stenhård om tjänster och forskningspengar. Under den resan går det inte att undvika att offentligt granskas, rangordnas och utvärderas. Och inte heller undvika att släppa en tår. Det gäller att vara produktiv, skriva artiklar, böcker och bli citerad. Annars är man illa ute.¹

Nobelfestligheterna är högtidsstund för vetenskapen. Då hyllas pristagarna för sina upptäckter. Det är glitter och glamour. Men livet som forskare är sällan en dans på rosor. De granskas. Rangordnas. Bedöms. Utvärderas. Det är en ständig kamp om positioner och status.

Det engelska begreppet ”Publish or Perish” (Publicera eller förgås) säger att du som forskare hela tiden måste lyckas med att publicera ny forskning i ansedda vetenskapliga tidskrifter eller bokförlag för att bibehålla och stärka din professionella status och avancera i karriären.

Nobelfestligheterna är högtidsstund för vetenskapen. Då hyllas pristagarna för sina upptäckter. Det är glitter och glamour.

Bildkälla: <https://sverigesradio.se/artikel/har-ar-musikerna-som-star-pa-scenen-under-nobelfesten>

Publish or Perishkulturen är världsomfattande. Rangordning av prestationer sker på flera nivåer. Universitet rangordnas. Ämnen och ämnesområden rangordnas. Vetenskapliga tidskrifter rangordnas. Bokförlag rangordnas och individer rangordnas. Och det verkar inte vara någon hejd på det hela.

Det finns cirka 20 000 universitet i världen. En handfull organisationer har tagit på sig uppgiften att kontinuerligt, på basis av olika kriterier, rangordna dem.

Bland de kriterier som väger tungt vid rangordning och bedömningar är just prestationer i form av publicerade vetenskapliga arbeten och citeringar.

I toppen på de olika rankinglistorna brukar man finna en rad amerikanska universitet som Massachusetts Institute of Technology (MIT), Harvard, Stanford samt två engelska Cambridge och Oxford. Några av de svenska universiteten som brukar hävda sig i konkurrensen och ligga högt på listorna är Karolinska institutet, Uppsala universitet och Stockholms universitet.

AD Scientific Index är en av de organisationer som rangordnar både universitetet och personal. Totalt omfattar rankingen drygt 1.4 miljoner forskare från 219 länder. Detaljerad information om individuell ranking finns för vart och ett av universiteten.

Även tidskrifter rangordnas efter deras så kallade ”impact factor” som är ett mått på hur mycket citeringar som artiklar som publicerats i tidskriften fått.

Inom universitetsvärlden ska granskning och utvärdering av forskare och forskning vila på en meritokratisk grund. Meritokratin som idé tillåter inte att faktorer som socio-ekonomisk bakgrund, familjebakgrund, kön, etnicitet, vänskap och sociala kontakter och liknande får spela någon som helst roll vid bedömningen. Vid anställningar och rekryteringar ska den som har de bästa meriterna få jobbet. Det är som grundlagen stadgar förtjänst och skicklighet som gäller. I praktiken innebär det att vetenskapliga publikationer och dess kvalitet väger tungt.

Kvalitetsbedömningen görs av sakkunniga som granskar och rangordnar de sökande samt skriver ett utlåtande som är offentligt. I dessa utlåtande blandas förtjänster och svagheter. För den vars meriter omtalas i negativa ordalag känns det naturligtvis tungt. För den som får tjänsten blir det glädjetjut.

Att skaffa sig gångbara meriter är en ständig kamp och tävlan som börjar på allvar under doktorandutbildningen och med att en avhandling läggs fram. Vid disputationen, som är offentlig, ställs doktoranden mot en opponent och en betygsnämnd. Opponenten ska nagelfara avhandlingen och betygsnämnden besluta om den ska godkännas eller underkännas.

Att bli antagen som doktorand är ett viktigt steg i karriären. Men tiden som doktorand är en kämpig tid visar en rapport från fackförbundet ST och Sveriges Förenade studentkårer.

– Doktoranderna idag arbetar under tuffa arbetsförhållanden. Många job-

Karolinska institutet brukar ligga högt på de olika rankinglistorna som förekommer
 Bildkälla: <https://ki.se/en/about/ki-campus-solna>

bar när de är sjuka, har sömnproblem och tycker inte att de har tid att ta ut sin semester. Mer än 45 procent svarade att de dagligen eller flera gånger per vecka hade svårt att tänka på något annat än sitt avhandlingsarbete.

Stefan Svallfors ger i sin bok *Kunskapens människa* exempel på hur förödande konsekvenserna kan bli för en doktorand som blir påhoppad av en arrogant professor.

– Det var dags för årets ämneskonferens. K var en relativt färsk doktorand men det hindrade inte den prominente professorn från att ge sig på hennes forskning. Den sorts forskning hon höll på med hade inget existensberättigande i disciplinen lät han förstå, ingen borde ägna sig åt något sådant. ”Jag kände mig verkligen usel” berättar K, ”det mest bestående var en enorm skam.” Över att hon var en dålig forskare, inte kunde försvara sig, inte dög. En känsla av att hon inte var värd någonting. Hon ”föll närmast i dvala”, fick svårt att förstå vad som sades, staplade tillbaka till hotellrummet. Dagen därpå kunde hon nästan inte ta sig ur sängen.

Doktoranden kan välja att skriva en monografi eller en sammanläggningsavhandling som består av en inledande sammanfattning samt tre eller fyra delarbeten. Delarbetena ska vara publicerade i vetenskaplig tidskrift eller granskade och accepterade för publicering.

Men det är enklare sagt än gjort. Och det kan ta tid. Det är vanligt att insända manuskript refuseras, det vill säga ratas. De högt rankande tidskrifterna ratar 90-95 procent och många av de lägre rankade tidskrifterna hälften av alla inkomna manuskript.

En godkänd doktorsavhandling är nödvändigt men inte tillräckligt för att göra karriär. En tryggad anställning måste till. Det gäller då att i konkurrens med andra tävla om att få ett lektorat eller en tidsbestämd så kallat ”post-doc” tjänst.

Nästa steg i karriären är att bli docent, en akademisk titel som visar att personen uppnått en vetenskaplig och pedagogisk kompetensnivå som klart överstiger vad som krävs för doktorexamen.

Men för att nå dit krävs forskningstid och forskningsmedel. Det finns flera forskningsråd som beviljar medel för forskning. Att söka pengar från råden är en tidsödande procedur. Råden har byråkratiserats och kräver, som professorn i statsvetenskap Leif Lewin skriver i DN debatt (2/12, 2023), ”detaljerade planer om allt mellan himmel och jord som om man redan skulle veta vad det är för nyheter man ska komma fram till, som om forskningen redan vore utförd.”

Chansen att ansökan faller i god jord som innebär att medel för forskning beviljas är inte stor. Omkring 12-13 procent eller var åttonde ansökan till forskningsrådet Forte (Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd) beviljas medel. För dem är det klackarna i taket. För resten är det tummen ned. Stor sorg. Känslor av att inte duga. Hopplöshet. Om bakslagen upprepas är det inget annat att göra än att ge upp. Om det har statsvetaren Malin Rönnblom berättat i en krönika i tidskriften [Curie](#).

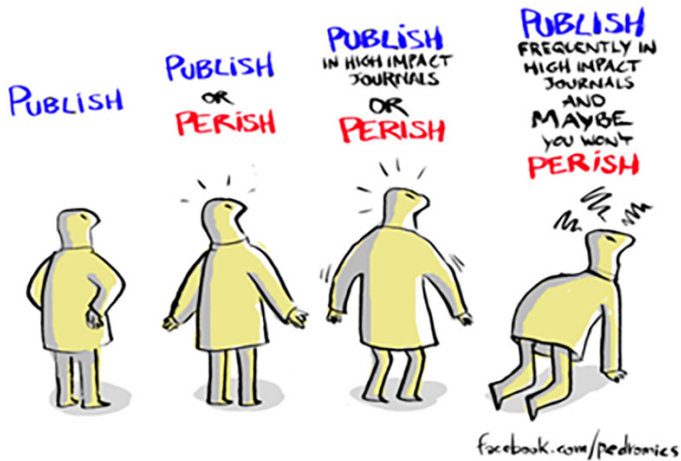
– ... nu har jag fått nej på två stora ansökningar inom loppet av en vecka. Och det gör ont i hela kroppen... Känner mig uppgiven. Grät en skvätt när jag öppnade mailet med det senaste nej. Vet att det nog går över men har aldrig tidigare varit så ledsen som nu. Varför går det inte? Varför kan inte vi få förverkliga våra forskningsidéer? Borde jag syssla med något annat ... tankarna hopar sig i huvudet. Det var fyra år sedan jag drog in ett stort projekt, det kanske aldrig mer kommer att gå ... varför ska jag då vara kvar i akademien? Är du framgångsrik lille vän? ... Inser att jag måste göra motstånd men vet inte hur. Den som ger sig in i leken får leken tåla. Och jag är trött på den här leken, vill inte tåla den. Vill inte vara strategisk. Vill inte paketera idéer. Vill inte mera. Är det bara exit som återstår? Förloraren drar sig tillbaka, slickar sina sår och lämnar arenan...

Efter docenturen hägrar en professur. Professor är den högsta lärartjänsten inom universitet och högskolor. Åter träder granskningsproceduren i kraft. Det är möjligt att bli professor på två sätt. Endera att man befordras till professor efter ansökan eller att man får tjänst som professor i konkurrens med andra. Men i båda fallen sker en granskning, som är offentlig. I båda fallen utses sakkunniga som utvärderar de sökande på basis av deras meriter. Och även här väger publicering och citering tungt. I deras utlåtande delas det ut både ros och ris. Ris som kan upplevas orättvist, förnedrande och som kan få vem som helst att kasta in handduken.

Under hela karriären är det ett stort tryck på att publicera sig. Det sker inte utan uppoffringar. Långa arbetsdagar. Hög stress. Sömnsvårigheter. Färre timmar med familj och vänner. Minskad motion.

I en [holländsk avhandling](#) av drygt 400 forskare användes frågeformuläret

THE EVOLUTION OF ACADEMIA

Publish or Perish. Forskare är utsatta för en stenhård konkurrens och måste hela tiden publicera ny forskning för att bibehålla och stärka sin professionella status och avancera i karriären. Annars kan det gå illa.

Bildkälla: <https://walkingscienceshoes.wordpress.com/2020/02/05/publish-or-perish-is-it-that-simple/>

”Publication Pressure Questionnaire” för att undersöka vad trycket på att publicera innebär. Man fann att cirka en fjärdedel drabbats av svår utbrändhet. För att upptäcka vilka faktorer som var skadliga genomfördes samtal med fokusgrupper. Faktorer som kom fram var kravet på att publicera sig i högt rankade tidskrifter, svårigheter att få forskningsmedel, tonvikt på att publicera många artiklar snarare än färre artiklar med hög kvalitet.

Legitimiteten i universitetsvärldens meritokrati bygger på att det är funktionellt och adekvat samt att forskare följer spelreglerna och att inte ojusta metoder används.

Följer då forskarna spelreglerna? Av allt att döma gör dom flesta nog det. Men den tuffa konkurrensen om åtråvärda tjänster och ständiga kravet att publicera kan göra att somliga lockas till att göra otillåtna saker.

Det mest allvarliga är fusk som Kjell Asplund skriver om i sin bok *Fuskarna – Om Macchiarinis och andras svek mot vetenskapen*. Han berättar om ett drygt tiotal av de största bedragen inom medicin och psykologi. Om visselblåsarna, offren och om senfärdiga rektorer. Om fuskjägare i jakten på bedragare. Sammanställningar av enkätstudier visar att det för två procent av forskarna hänt att de själva hittat på, förfalskat eller på annat sätt ändrat i data. Tog man med lindrigare

former av avvikelser från god forskningssed steg siffran till 32 procent. Asplund nämner flera uppmärksammade fall. Ett särskilt flagrant exempel är psykologen Cyril Burt som adlades för sin tvillingforskning om sambandet mellan arv och intelligens. När antalet tvillingar inte räckte till för att genomföra studien hittade han helt sonika på tvillingpar.

En annan känd storfuskare är den nederländske psykologen Dietrich Stapel som var professor i psykologi vid universitetet i Tilburg. Han var en lysande stjärna. Han utförde psykologiska experiment som han påstod visade att skrämmande miljöer frammanar rasistiska attityder. Han påstod sig också ha visat att man blir mer självisk och mindre social om man äter kött. Media nappade på saken och det blev stora rubriker. Många tog till sig forskningen och slutade helt sonika äta kött. Men så kom avslöjandet om att allt var en bluff. Stapel erkände att han hittat på sina data. Han fick omedelbart sparken.

Forskningsfuskare tar stora risker. Upptäcks de hamnar de ute i kylan och i skamvrån. Det blir tvärstopp i karriären. Men det är ingen enkel sak att upptäcka fusk. Det kollegiala peer-review systemet har för det mesta inte de möjligheter som krävs för att upptäcka fiffel.

Ett annat är att *åka snålskjuts* på kollegors bekostnad. Det handlar om att man oförtjänt lyckats med att stå med som författare. Det mest flagranta exemplet på det är [den spanske forskaren](#) som häromåret hade med sitt namn på över 170 artiklar. Enligt kollegor hade denne i många fall inte ens läst alla artiklarna. För att komma till rätta med sådant ofog har allt fler börjat att ställa hårdare krav på författarskap. Det bör baseras på att man uppfyller en rad villkor. Man ska väsentligt bidra till utformning och design, insamling av data eller analys, tolkning av data, utarbetande och kritisk revidering av artikeln och slutligen godkänt den version som ska publiceras.

Ett tredje sätt är att bilda ”*citeringsklubbar*” som innebär att forskare går samman för att citera varandras arbeten. Allt i syfte att stå sig bättre i konkurrensen.

Ett fjärde är att publicera sina alster i så kallade ”*rovtidskrifter*” som utger sig för att vara vetenskapliga men som i själva verket publicerar artiklar mot betalning utan någon granskning alls att tala om. Och det har blivit ”big business”.

Det finns fler sätt men alla har det gemensamt att få fler publikationer på sin CV och fler citeringar. Men denna fixering kan i värsta fall vara ett tecken på något som en holländsk psykiater och forskare lite skämtsamt kallat för ”[publiphilia impactfactorius](#)”. En besatthet att till varje pris bli citerad.

Det gäller att få sina manuskript publicerade i vetenskapliga tidskrifter. Och det finns mycket att välja på. Visserligen råder det ingen samstämmighet om hur många kvalitetsgranskade vetenskapliga tidskrifter som det finns runt omkring i världen. Det kan röra sig om allt ifrån drygt 20 000 till drygt 60 000 men den siffran bör tas med en nypa salt.

Under 2022 publicerades enligt databaserna Web of Science och Scopus cirka 2.5 miljoner ”peer-reviewade” artiklar.

För år 2022 uppgick de totala utgifterna för vetenskaplig publicering i Sverige, exklusive administrativa utgifter, till cirka 738 miljoner kronor.

Det kollegiala ”peer-review” systemet bygger på att forskare utan betalning ställer upp som granskare av manuskript åt de vetenskapliga förlagen.

Man har beräknat att under 2020 lade forskare ner ungefär 100 miljoner arbetstimmar, motsvarande 15 000 årsarbeten, på detta som i slutändan gav klirr i kassan åt de stora förlagen. Märkligt nog får förlagen betalt två gånger för samma produkt. Dels från prenumerationer, dels för öppen publicering.

Men det har visat sig att det blir allt svårare att hitta villiga granskare. Det gör att granskningsproceduren drar ut på tiden som innebär stora bekymmer för författarna. Försenad disputation. Tjänster som inte kan sökas och som kan sätta käppar i hjulen för att få en tryggad tillvaro.

De som ställer upp har inte alltid den tid som krävs för att granskningen ska bli grundlig. Risken är då att den blir mekanisk och ytlig.

När ett manuskript bedöms är det vanligen två eller flera granskare som oberoende av varandra avger en rekommendation till tidskriftens redaktör. Studier visar att reliabiliteten det vill säga överensstämmelsen i granskarnas bedömning är låg. ”Peer-review” systemet är med andra ord inte särskilt pålitligt.

Inom forskarvärlden granskas och rangordnas universitet, ämnen- och ämnesområden, tidskrifter och böcker samt individer. Denna rangordning bygger syvende och sist i stor utsträckning på kollegial granskning (peer-review) av manuskript. Att få manuskripten publicerade och citerade ger poäng och status inom universitetsvärlden. Trots att systemet uppvisar brister och fått utstå omfattande kritik verkar det som om inte ens dess hårdaste kritiker vill att det skrotas helt. Det är, som en kritiker uttryckt det, ”ett system fullt av problem men det minst dåliga vi har”.

”Publish or Perish” är en höghastighetskultur som när den slagit klorna i forskarna gör dem fartblinda, hämmar nydanande perspektiv och infallsvinklar och som leder till ”snuttifiering” av forskning. I boken *The Slow Professor*, som är en uppgörelse med den stressiga akademiska miljön, slår författarna Maggie Berg och Barbara Seeberg ett slag för långsamhetens lov. De manar till motstånd. För att nå en arbetsmiljö som uppmuntrar till kreativitet och djupare engagemang i både forskning och undervisning måste arbetstempot sänkas.

Bengt Starrin
professor emeritus
bengt@starrin.nu

¹. En kortare version av krönikan har tidigare publicerats i Värmlands Folkblad.